

*Дијана Стојановиќ
Горѓевиќ*

Dijana Stojanovich Djordjevich

**АФИРМАТИВНА АКЦИЈА -
МЕХАНИЗАМ ЗА
ИНТЕГРИРАЊЕ НА
РОДОВИОТ АСПЕКТ ВО
ПОЛИТИКАТА И
ПОСТИГНУВАЊЕ НА
РОДОВА РАМНОПРАВНОСТ**

**AN AFFIRMATIVE
ACTION – A MECHANISM
FOR INTEGRATION OF
THE GENDER ASPECT
IN POLITICS AND
ACHIEVEMENT OF
GENDER EQUALITY**

АПСТРАКТ

Интегрирањето на родовиот аспект во јавната политика претставува стратегија за постигнување на родова рамноправност, која повеќе е не се третира како “женско”, туку како важно општествено прашање со големо влијание врз развојот на општеството. Родовата рамноправност е повеќе од потребна, бидејќи единствено преку неа се постигнува правична застапеност на обата пола во сите структури на власта. Присуството на жените во политиката директно е условено од изборниот

ABSTRACT

The integration of the gender aspect in public politics represents a strategy aimed at achievement of gender equality, which is no longer treated as a ‘feminine’ issue, but rather as a significant social issue with major impact on the development of the society. The gender equality is more than required since it is the only way of attaining fair representation of both genders in all authority structures. The presence of women in politics is directly conditioned by the electoral system as well as by the (non)-existence of electoral quotas in it.

систем, како и од (не)постоењето на изборните квоти во него.

Клучни зборови: жени, политика, gender mainstreaming, родова рамноправност, изборни квоти, изборен систем

Key words: women, politics, gender mainstreaming, gender equality, electoral quotas, electoral system

stojanovic@isppi.ukim.edu.mk

1. ВОВЕД

Полот, како биолошка и релативно трајна категорија, ги определува природните разлики на човекот уште од неговото раѓање. Луѓето се раѓаат или како жени или како мажи и оваа нивна категоризација е «релативно» непроменлива. Важна улога во репродукцијата и опстанокот на човечкиот вид имаат разликите меѓу половите, и поради тоа тие се потребни за опстанокот на човештвото.

Различните улоги на жените и мажите во општеството се резултат на родовата определба, која ги определува социјалните односи помеѓу мажите и жените. Овие односи се разликуваат од половите, по тоа што зависат од одреден контекст, имаат одредени заеднички работи со другите социјални односи (класа, етникум, раса, возраст, религија), потребно е да се менуваат, но како резултат на тоа постои и извесен отпор кон нивното менување. Родот претставува збир на културните идентитети на полот, па така "... поделбата пол/род му оди во прилог на аргументот, дека без оглед на биолошката нескротливост на полот, родот е културно конструиран: оттука, родот не е ниту каузална причина на полот, ниту толку божемно фиксиран, како што е полот" (Батлер, 2002). Културната матрица којашто владее со нашите животи налага да препознаваме само два рода, кои се идентични со двата биолошки пола и кои всушност произлегуваат од нив. Културните закони, на кои што им робуваме, својата моќ ја црпат од политиката на препознавање само на формите што ја обезбедуваат кохерентноста и континуитетот меѓу родот и полот.

Дефинирањето на термините пол и род и укажувањето на нивните различности овозможува оправдано да се бара рамноправност меѓу родовите. Родовата рамноправност е во спротивност со родовата нееднаквост, а не со родовите разлики, а нејзината цел е промовирање и заштита на основните човекови права, што би довело до потполно и рамноправно учество на жените и мажите во општеството. "Родовата рамноправност значи еднаква присутност, јакнење и учество на обата пола во сите сфери на јавниот и приватниот живот" (Докмановиќ, 2002).

2. (НЕ) РАМНОПРАВНОСТ

Многу луѓе се склони кон негирање на реалната нерамноправност на жените, а со самото тоа и кон потребите на жените да се организираат или самостојно да се борат против таа нерамноправност. “Рамноправноста помеѓу мажите и жените (родовата рамноправност) се однесува на еднакви права, одговорности и можности за жените и мажите, девојчињата и момчињата. Еднаквоста не значи дека жените и мажите ќе станат исто, туку дека правата на жените и правата на мажите, одговорностите и можностите - не зависат од тоа дали се тие родени како жени или мажи” (Докмановиќ, 2002).

Навидум логичната и праведна распределба на работите помеѓу мажите и жените, како и долгото опстојување на традиционалното, патријархално семејство во кое само мажот одлучува, а жената е должна да им се покори на неговите одлуки, влијае на создавањето и зацврстувањето на стереотипите и прерасудите за поделбата на работите помеѓу мажите и жените. Поделбата на улогите на жената и мажот во куќата, а оттаму и во општеството, е определена пред многу милениуми, уште кога древните грчки филозофи и теоретичари жената воопшто и не ја сметале за граѓанин, па затоа и го одземале правото рамноправно со мажот да учествува во донесувањето на одлуките кои го засегаат полисот. Таа се наоѓала во ист кош со робовите и децата, без никакво право на глас. Дека плодната клима за угнетување на жената траела со векови и безмалку до денешни дни, говорат повеќе факти од различни области на животот. “Врз основа на податоците на ООН, жените на планетата главно не поседуваат земја, но главно ја обработуваат; немаат капитал, но работат повеќе за помалку пари, особено кога ќе се земе предвид бесплатната работа, која во светската историја непогрешно се поистоветува со робовската работа; според бројноста, тие се мнозинство од бирачите, а несоодветно се застапени во власта; имаат помал пристап до културните добра и медиумите, иако ликот на жените во тие области масовно се злоупотребува; просветните, здравствените и академските институции нудат помалку пропусливост за жените” (Слапшак, 2003). Иако жените макотрпно се избориле за „високи” позиции во некои области, сепак сè уште областите коишто подразбираат централизација на работата и хиерархија на работните места, како што се полицијата, војската и на нив слични области се запечатени за влез на жените.

3. РОДОВА ИНТЕГРАЦИЈА

Во 1995 година, на Четвртата светска конференција на Обединетите нации за жените одржана во Пекинг, разработена е стратегија за третирање на родовата рамноправност како општествено прашање, со цел gender mainstreaming т.е. интегрирањето на родовиот аспект во јавната политика да доведе до постигнување на родовата рамноправност. “Родовата рамноправност ја нагласу-

ва потребата да се (ре)организираат, унапредат, развијат и проценат политичките процеси” (Докмановиќ, 2002).

Со интеграцијата на родовиот аспект во јавниот живот родовата рамноправност станува дел од јавната политика. “Интеграцијата на родовиот аспект во јавниот живот претставува реорганизирање, унапредување, развој и евалуација на политичките процеси” (Докмановиќ, 2002). Нејзиното исклучително значење се гледа во тоа што ги поставува луѓето во центарот на политиката, што укажува на еден похуман пристап во управувањето со современите општества. Истовремено, поголемата информираност за тоа дека политиката не е родоно неутрална, би требало да овозможи подобро управување. Взаемната вклученост и на жените и на мажите во креирањето и спроведувањето на политичките одлуки би довело до потполно искористување на човечките ресурси. Имајќи ги предвид различностите коишто постојат помеѓу жените и мажите, интегрирањето на родовиот аспект во политиката, треба да отвори нова дебата за родовата рамноправност и да ја направи нерамноправноста повеќе видлива за главните општествени текови. “Воведувањето на родовиот аспект во јавната политика ќе покаже дека родовата рамноправност не е само “луксуз”, туку и важно општествено прашање со опсежни импликации за забрзан развој на општеството” (Докмановиќ, 2002). Крајната цел на овој процес е рамноправно учество на жените во процесите на донесување на одлуки, било формални, било неформални, во врска со општествените вредности, правците на развој на општеството и распределба на ресурсите.

Интегрирањето на родовиот аспект подразбира додавање на “женска компонента” на постоечките активности и опфаќа многу повеќе од обична партиципација на жените. “Вградувањето на родовиот аспект во политиката ја поставува родовата рамноправност во центарот на донесување на одлуките, среднорочните планови, програмите на буџетот, институционалните структури и постапки” (Докмановиќ, 2002).

Во политичките процеси на планирање и одлучување повеќе не се вградуваат перцепциите, искуствата, знаењата и интересите само на мажите, туку и на жените. “Родовиот аспект укажува на потребата од промена на целите, стратегиите и акциите за да се обезбеди подеднакво влијание, учествување и корист од развојните процеси како на жените, така и на мажите” (Докмановиќ, 2002).

Водењето политика на интегрирање на родовиот аспект во сите видови општествени активности не е цел сама по себе, туку средство за постигнување на една цел - *родова рамноправност*.

4. МЕХАНИЗАМ ЗА ПОСТИГНУВАЊЕ НА РОДОВА РАМНОПРАВНОСТ

Принципот на недискриминација е камен-темелник и основа за промоција на родовата рамноправност. “Механизмот за постигнување на родова рамноправност опфаќа институционална, владина, и во некои случаи, и парламентарна структура создадена да го промовира женското унапредување и да го осигура уживањето на жените во нивните човекови права” (Тестолин, 2001). Всушност, главната улога на овој механизам е да го мониторира и осигура имплементирањето на принципите на недискриминација и рамноправност помеѓу жените и мажите. За таа цел потребно е остварување на два основни принципа: надлежност (accountability) и автономија (autonomy), кои одат исклучиво заедно.

Надлежноста е основна за националниот механизам, бидејќи важноста од воспоставувањето на национален механизам произлегува од неговата умешност да ги адресира различните интереси на жените и мажите и социјалните односи помеѓу нив. “Националниот механизам функционира на различни нивоа на управување: локално, регионално, национално и интернационално. Тој ги артикулира интересите на жените и ги претставува групите на цивилното општество пред Владата, Парламентот, регионалните и меѓународните тела” (Тестолин, 2001). Дијалогот со овие групи, како и нивната поддршка, растат поради легитимитетот на националниот механизам кој истовремено го прави посилен. Основните актери, кои постојано работат на остварување на родовиот баланс во процесот на донесување на одлуки, се ‘женските групи’. “Нивната поддршка на овие цели обезбедува демократски легитимитет на напорите за промовирање на родова рамноправност, преку нови аргументи и стратегии” (Тестолин, 2001).

Актерите одговорни за остварување на националниот механизам треба да бидат ослободени од строгите форми на политичка надлежност и одговорност, за да можат послободно да интервенираат. Тука стапува на сцена вториот принцип на остварување на националниот механизам, **автономијата**. “Демократската практика подразбира одредено ниво на автономија за претставниците на овие интереси, што им дозволува промена на нивните позиции. Без автономија не може да постои флексибилност, и како резултат на тоа практичната примена на политиката станува невозможна” (Тестолин, 2001).

5. КОНВЕНЦИЈА ЗА ЕЛИМИНАЦИЈА НА СИТЕ ФОРМИ НА ДИСКРИМИНАЦИЈА НА ЖЕНАТА И НЕЈЗИНОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ АФИРМАТИВНАТА АКЦИЈА

Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација на жената (CEDAW) е усвоена во 1976 година од страна на земјите-членки на ОН, а стапува на сила во 1981 година. Поради фактот што, иако Универзалната

декларација за правата на човекот го потврдува начелото на недозволеност на дискриминацијата и прогласува дека сите луѓе се раѓаат слободни и еднакви без разлики во поглед на полот, и поради тоа што и покрај сите инструменти и понатаму постои широка дискриминација на жените, државите-членки на ОН ја донесуваат оваа Конвенција.

Во членот еден од оваа Конвенција се дефинира терминот дискриминација на жените: “За целта на оваа конвенција изразот ‘дискриминација на жените’ означува секое разликување, исклучување или ограничување во поглед на полот, што има за последица или цел да го загрози или оневозможи признавањето, остварувањето или вршењето на човековите права на жените и основни слободи на политичко, економско, општествено, културно, граѓанско или друго поле, без оглед на нивната брачна состојба врз основа на рамноправноста на мажите и жените” (Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација на жената, член 1).

Чекор напред во обидот за елиминација на дискриминацијата е дефинирањето на афирмативната акција во членот четири на Конвенцијата: “Усвојувањето на посебни привремени мерки од страна на државите - членки чија цел е да се забрза остварувањето на рамноправноста на мажите и жените де факто не се смета за дискриминација како е дефинирано во оваа конвенција, меѓутоа не смее на кој и да е начин да има како последица нееднакви или различни мерки, а овие мерки ќе престанат да важат кога ќе се оствари целта на сите да им се пружат еднакви можности и третман...”. (Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација на жената, член 4).

Постоењето на афирмативна акција подразбира активност од страна на државата за отстранување на дисбалансот кој со векови опстојува помеѓу жените и мажите. Оваа активност вклучува промоција и создавање на еднакви можности за оние кои се идентификувани како дискриминирани. Програмата на афирмативна акција е создадена со цел да се исправи неправдата нанесена врз основа на родова дискриминација. “Афирмативната акција се состои во привиегиран третман втемелен врз основа на пол, или со други зборови, дискриминирање на мажите во корист на жените со цел изедначување на нивните положби” (Пријик - Самарџија, 2003). Поради тоа за афирмативната акција се користи и терминот позитивна дискриминација. Аргументите кои се во корист на програмата за афирмативната акција може да се поделат на: аргументи насочени кон минатото (backward looking) и аргументи насочени кон иднината (forward looking). “Првите аргументи ја нагласуваат потребата од компензација на штетата нанесена на поединци или групи која произлегла од родовата дискриминација во минатото, додека другата аргументација е насочена кон воспоставување на идно општество во кое нема да постои дискриминација или, пак, таа ќе биде значително помала” (Пријик - Самарџија, 2003).

Пристапот кој е насочен кон минатото подразбира компензацииска правда, која оштетената страна ќе ја обесштети на начин на кој ќе и биде надоместена штетата. Дискриминацијата на жените во минатото ќе биде надоместена

преку овозможување на сето она од што жените биле лишени, преку привилегијани вработувања или слични погодности.

Пристапот кој е насочен кон иднината се нарекува и утилитаристички етички пристап, поради тоа што тој настојува да создаде одредени идни добра: „... и тоа како непосредно морални добра (повеќе еднаквост, повеќе праведност) и како пруденцијални добра (повеќе можности за сите)” (Пријик - Самаржија, 2003). И покрај фактот што примената на афирмативната акција кон некои поединци се однесува неправедно, нејзините добри последици ги надминуваат лошите и тоа преку два специфични аргумента: аргументот на пример (role-model) и аргументот на разновидност (diversity).

“Аргументот на пример произлегува од претпоставката дека сите имаме потреба за пример бидејќи нè охрабрува сознанието дека и други како нас можат да бидат успешни” (Пријик - Самаржија, 2003). Овој аргумент им овозможува на жените да се борат за подобро платени позиции и да успеат во својата цел, со што би се зголемила разновидноста и плуралитетот, посебно во доменот на претставувањето и застапувањето. “Разновидноста е нужна во политиката, полицијата и социјалните служби, бидејќи жените поавторитативно можат да ги застапуваат интересите на другите жени, полесно ја добиваат нивната доверба и поделотворно може да ги решат нивните проблеми” (Пријик - Самаржија, 2003) .

Афирмативната акција мора да биде комбинација од добрите страни на компензацискиот пристап и пристапот насочен кон иднината. Не може да се работи само на надоместување на штетата, туку преку практиката треба да се неутрализираат постоечките несогласувања на шансите дадени на жените и оние дадени на мажите, со што би се создале цврсти основи за поправедно и подобро општество. Долготрајните ефекти од употребата на афирмативната акција би требало да доведат до создавање на атмосфера во која обврските на мажите и жените повеќе нема да бидат поделени вра основа на „природните закони”, туку врз основа на можностите и преференциите на секоја индивидуа оделно без оглед на полот.

6. КВОТИТЕ - ЗАГАРАНТИРАН ВЛЕЗ ВО ПОЛИТИКАТА

Изборниот систем претставува збир на норми со кои се регулираат изборните процедури и односи, како и збир на постапки и дејства со коишто се врши избор на државните и други органи, односно „начин преку кој гласовите се преобразуваат во ‘седишта’” (Larserud and Taphorn, 2005), Дел од изборната техника, која ги опфаќа дејствата и инструментите за примена на избирачкото право во изборниот процес, е и распределбата на мандати што директно влијае врз партиципацијата на жените во политиката*. Во зависност од големината на изборната единица, формулата според која се пресметуваат гласовите, како и тоа дали се гласа за кандидат или за партија, зависи и бројот на избрани жени - кандидатки.

За да бидат избрани, жените прво треба да се изборат во сопствената партија, а за да се најдат на изборните листи мора да учествуваат во нивното креирање, бидејќи тие како „главна причина за недоволната ангажираност во политиката, го ставаат фактот дека изборните листи се прават од мажите” (Јакимовски, 2004). Целата постапка е дополнително олеснета доколку постои т.н. позитивна дискриминација или употреба на изборни квоти. „Квотите за жени се форма на афирмативна акција која им помага на жените да ги надминат опструкциите што ги спречуваат да влезат во политиката на ист начин како и нивните машки колеги” (Larserud and Taphorn, 2005). Тие претставуваат механизам на зголемување на бројот и заштита на присуството на жените во политиката.

Постојат два вида на квоти: правно регулирани и правно нерегулирани или волонтерски квоти. За разлика од волонтерските квоти кои ги усвојуваат самите политички партии како гаранција за учество на одреден број на жени во нивните органи, уставните и законодавните квоти се заштитени од уставот, изборните закони, законите за политичките партии и другите закони со кои државата го дефинира изборниот систем и го регулира изборниот процес. „По дефиниција, овие две форми се базирани на правни прописи, со обврска сите политички ентитети кои учествуваат во изборите да ги аплицираат еднакво” (Larserud and Taphorn, 2005). Ваквата условеност повлекува правна санкција за нивно неисполнување, за разлика од партиите кои употребуваат волонтерски квоти на кои никој не може да ги принуди.

За да биде поуспешна употребата на квоти, таа најпрво треба да се аплицира во процесот на номинирање на кандидатите за што повеќе жени да се најдат на високи позиции на изборните листи, со што се зголемуваат шансите за нивно избирање, но треба да се напомене дека номинирањето на жени не подразбира и нивен автоматски избор. ‘Послободното’ рангирање овозможува манипулација на тој начин што се определува процентот на кандидати коишто треба да бидат жени, но нема и обврска на кое место да се најдат тие, па така жените кандидатки се наоѓаат на места кои не им овозможуваат мандат¹.

¹ Во Република Македонија, Законот за избор на пратеници од 2002 година, иако доведе до ‘драстично’ зголемување на бројот на жени во парламентот од 9 (1998-2002) на 24 (2002-2004), беше изманипулиран од многу партии кои своите кандидатки ги ставаа во долната половина од листата. Партиите кои на овие избори имаа добисно свои претставници во Парламентот имаа кандидирано вкупно 196 жени, од кои само 55 помеѓу првите 10 места, а од нив на парламентарните столчиња седнаа само 24 (<http://www.izbori.gov.mk/par2002/kandidatski%20listi/kandidatski%20listi.html>). На првите пет места беа ставени само 4.53% женски кандидати, од шестото до десетото место 7,81% и, секако, најмногу жени беа ставени од единаесеттото до дваесеттото место на изборната листа, 19,84% (<http://www.quotaproject.org/CS/Macedonia.pdf>) Под притисок на женските лоби групи, овој недостаток се допрецизира со Кодификацијата на изборниот законик 2006, каде децидно се регулира дека: „Во поднесената листа на кандидати за пратеници од ставот 2 на овој член и за членови на совет на општина и градот Скопје од ставот 3 на овој член, на секои три места на листата најмалку едно место му припаѓа на помалку застапениот пол” (Службен весник на Република Македонија, број 40 од 31.03.2006 година, член 64, алинеја 5) Употребата на овој член уште повеќе го зголеми бројот на жени пратенички, кој во актуелниот состав изнесува 36 (2006-2010).

‘Поцврстото’ рангирање може да се јави како “...’**систем на зебра**’, каде секој друг кандидат на листата мора да биде жена” (Larserud and Taphorn, 2005) или „...’**систем на плафон**’, каде во првата половина на кандидатската листа, минималниот број на секој пол е една третина од вкупниот број на кандидати” (Larserud and Taphorn, 2005).

Квотите, исто така, можат да бидат засновани на „...одреден процент (пр. 20 проценти) или одреден број (пр. 20 од 100) на мандати кои се резервирани за жените” (Larserud and Taphorn, 2005). Овие т.н квоти базирани врз резултати се јавуваат во две форми. Првата форма подразбира посебни ‘женски листи’ или изборни единици, што овозможува освојување на предодредените мандати од страна на жени, додека втората е наречена систем на ‘најдобар губитник’ и според неа „...помеѓу жените кандидатки, оние кои освоиле најмногу гласови, во рамките на бројот предвиден со квотата се избрани дури и во случај кога мажите кандидати имаат освоено повеќе гласови” (Larserud and Taphorn, 2005).

Врз учеството на жените во изборниот процес директно влијаат неколку фактори:

- *големина на изборниот реон.* Ако партиите можат да номинираат повеќе од еден кандидат, поголеми се шансите да кандидираат кандидати од обата пола. „Доколку може да се номинира само еден кандидат, тоа секако би бил маж, бидејќи неговото заменување со женски кандидат би довело до тензии во партијата” (Larserud and Taphorn, 2005). Се разбира дека ваков проблем би изостанал доколку се работи за поголема изборна единица, каде што партиите би можеле да кандидираат по повеќе кандидати, а со тоа се зголемува и веројатноста одреден број на жени да се најдат на добитни позиции.
- *големина на партијата.* „Бидејќи првите редови на кандидатските листи или во партиската хиерархија најчесто се мажи, поголемата партија нуди подобри шанси за жените, затоа што партиите тогаш ги пополнуваат своите втори и наредни места со кандидати кои не спаѓаат во ‘апсолутните врвни кандидати’” (Larserud and Taphorn, 2005). Во малите политички партии, кои неретко не освојуваат ниту еден мандат, потешко е учеството на жените, освен доколку тие не се претседателки на партијата или носителки на изборните листи.
- *изборна формула.* Изборната формула којашто се користи може да:
 - а) доведе до многу партии во законодавниот дом, и доколку партиите се блиски едни со други, гласачите може полесно да ги променат. „Тоа е како дозволен обид на партиите да ‘изгледаат фер’ и родово балансирани со цел да не ги изгубат гласовите од ниедна партија чијашто политика е блиска до нивната” (Larserud and Taphorn, 2005);
 - б) доведе до ‘изгубени гласови’. “Ако е потребно мнозинство за да се добие мандат, нема бонус за партиите кои имаат повеќе гласови отколку потребното мнозинство (вишокот на гласови се изгубени) и

нема претставување за партиите коишто имаат помалку гласови од победникот (сите гласови на таа партија се изгубени), партиите ќе им дадат приоритет на нивните целни групи на гласачи и нема да бидат стимулирани да се обидат да привлечат гласачи надвор од таа група” (Larsrud and Taphorn, 2005);

- *сѝрукѝура на гласање* која укажува на начинот преку кој гласачите го изразуваат својот избор т.е дали гласаат за кандидат или за партија. “Полесно е да се аплицираат квоти во изборните системи кои се пропорционални со затворени избирачки листи, бидејќи кандидатите избрани од секоја партија ќе бидат одредени од партиите во моментот на номинација повеќе отколку од гласачите на денот на изборите” (Larsrud and Taphorn, 2005).

Денес, употребата на квоти има за цел да осигура еден вид на ‘критично малцинство’ на жени во политиката од минимум 30%-40%, иако се тежнее кон воспоставување на потполн родов баланс. Женското претставување преку употреба на квоти е повеќе од потребно, бидејќи “...жените сочинуваат повеќе е од 50% од популацијата во повеќето држави, но држат помалку од 1% од парламентарните места’ (Ballington and Karam, 2005).

Системот на квоти може да биде и родово неутрален, и наместо бројчано да го ограничува само машкото претставување, ваквиот вид на квоти нуди ограничување и за машките и за женските претставници. “Во ваков случај, на пример, условот би бил дека ниеден род не би смеел да заземе повеќе од 60% или помалку од 40% од позициите на партиските листи или во органите каде што се донесуваат одлуките”(Ballington and Karam, 2005). Исто така, за родово неутрална квота се смета и ‘квотата 50-50’, која овозможува максимум во женското претставување.

За да може подобро да се открие најдобриот начин за што поголемо и поефикасно присуството на жените во политиката треба да се види како влијаат различните видови на изборни квоти врз изборниот систем.

Изборен систем Тип на квота	Пропорционален систем	Мнозински Систем	Мешовит систем
Без квота	Овој систем ги стимулира жените да се номинираат и според тоа расте веројатноста жените да бидат избрани на различни начини. Тие можат да бидат номинирани заедно со мажите, но бидејќи повеќе гласови и носат на партијата уште едно место, за партијата е важно да учествува во кампања со цел привлекување на гласачи и надвор од сопствената целна група. Бидејќи и во ваквиот систем има многу 'блиски' партии, тие не ризикуваат да бидат "фер" кон жените и да ги изгубат гласачите. Сепак, поголемите изборни единици и поголемите партии, нудат и поголема веројатност за жените да бидат избрани	Не постои некоја специфична стимулација за избор на жени. Избраните кандидати се најчесто мажи и бидејќи само една личност може да биде избрана од партијата, поголема е веројатноста партијата да настапи со широко прифатениот кандидат (што најчесто е маж)	Пропорционалниот дел од системот стимулира номинација и избор на жени, но вториот елемент, мнозинскиот, често не нуди таква стимулација – како резултат постојат само средни ефекти врз изборот на жени
Резервирани места: одредени изборни единици само за женски кандидати	Можно е, но само, или во одредени делови на државата или пак на ротирачка основа	Можно е, но само во одредени делови на државата, или пак на ротирачка основа (пример Индија на суб-национално ниво)	Можно е, но само, или во одредени делови на државата или пак на ротирачка основа
Резервирани места: одредени места на изборната листа само за женски кандидати	Резервирани места на изборната листа само за жени е гаранција дека ќе бидат избрани онолку жени колку што квотата предвидува	Резервирани места на изборната листа само за жени е гаранција дека ќе бидат избрани онолку жени колку што квотата предвидува	Резервирани места на изборната листа само за жени е гаранција дека ќе бидат избрани онолку жени колку што квотата предвидува (пример, Пакистан)

Резервирани места: систем на “најдобар губитник”	Можно е, но само со отворени листи. Ако листите се затворени, не може да има “најдобар губитник”, бидејќи гласовите не се доделуваат на посакуваниот кандидат. Ова може да функционира само во случај ако нема доволно жени кандидатки на изборната листа	Не е можно бидејќи од секоја изборна единица се бира само една личност	Можно е само за пропорционалните листи и само доколку листите се отворени
Номинација: пропишани проценти без редоследно одредени мандати или непостоење на одредени правила за редоследот на изборните места	Значително се зголемува веројатноста дека жени кандидатки ќе бидат избрани доколку се работи за поголеми партии, бидејќи, иако жените можат да бидат поставени прилично ниско на листата, постои тенденција да бидат избрани доколку се употребуваат отворени листи (примери, Перу, Парагвај и Република Македонија)	Не е можно бидејќи во секоја изборна единица се избира само по еден кандидат. Ако повеќе е од еден кандидат се номинира поради квотата, тоа би било против интересите на партијата, бидејќи и се зголемува ризикот да се поделат гласовите на двајца кандидати, и затоа е можно партијата да кандидира слаба жена, со цел да ја максимизира поддршката за кандидатот број еден. Можно е партиите кои не се “алчни” за мандати да кандидираат жени само во изборни единици каде што е голема веројатноста за победа на конкурентската партија (пример, Непал - избори 1999)	Можно е за пропорционалниот дел од системот. Ефективноста зависи од тоа дали се работи за отворени или за затворени листи, како и од големината на партиите (пример, Ерменија 5% квота избори 2003 и Република Кореја)

Номинација: пропишани проценти со редоследно одредени мандати и постоење на правила за редоследот на изборните места (рангирање на врвот или т.н. “zipper quotas”)	Гарантиран успех при затворени листи. Доколку листите се отворени, редоследот може да се промени, и така да се поткопува предодреденото рангирање. Незначително помала ефикасност има во мали реони отколку во големи реони, бидејќи таму постои веројатност партиите да се помали и можно е повеќе мажи (кои се вообичаено рангирани на врвот) да бидат избрани според т.н. “zipper quotas” (примери Доминиканска Република, Еквадор Коста Рика, Аргентина, Белгија, Португалија и Ирак - избори 2005)	Не е можно бидејќи рангирањето не може да биде одредено однапред	Можно е за пропорционалниот дел од системот. Ефективноста зависи од тоа дали се работи за отворени или за затворени листи, како и од големината на партиите (пример Палестина)
--	---	--	--

Табела број I: Проект за постигнување на еднаквост²

Од горенаведената табела може да се заклучи, дека резервираните места на изборната листа само за женски кандидати доведуваат до најдобри резултати и кај пропорционалниот и кај мнозинскиот и кај мешовитиот систем. Пропорционалниот изборен систем нуди олеснет влез на жените во политиката и при употреба на одреден 'загарантиран' процент и тоа: доколку не е одреден редоследот на мандатите, туку само процентот за женските кандидати подобро е изборните листи да се отворени, па така, дури и кога би се нашле на долните места од изборната листа, поголеми би биле шансите да бидат избрани, а доколку е одреден редоследот на изборните места, во тој случај подобро е листите да бидат затворени, за да не дојде до самостојно рангирање на кандидатите од страна на гласачите, при што поголема е веројатноста женските кандидати да се изостават.

Непостоењето на квота кај пропорционалниот и мешовитиот систем (делот на кандидатите кои се избираат според пропорционална листа) може да доведе до релативно добри резултати, и бидејќи ваквиот изборен систем подразбира гласање за партија, а не за кандидат, битката којашто жените треба да ја извојуваат е во рамките на партијата, со цел да се најдат на изборните листи. Постојењето на одредени изборни единици само за женски кандидати

² Табелата е преземена од (Larserud and Taphorn, 2005) и во неа се опфатени само пропорционалниот, мнозинскиот и мешовитиот изборен систем. За повеќе види на http://www.idea.int/publications/designing_for_equality/upload/Idea_Design_low.pdf

исто така дава релативно добри резултати и кај пропорционалниот и кај мнозинскиот и кај мешовитиот систем, бидејќи можно е да се избераат женски кандидати само во одделни делови на државата, но не и на целата територија. Вакви резултати уште се можни кај пропорционалниот систем и кај мешовитиот (делот на кандидатите кои се избираат според пропорционална листа) при употреба на системот на 'најдобар губитник', но само доколку листите се отворени и гласачот сам одредува за кој кандидат ќе го даде својот глас. Кај мнозинскиот изборен систем и кај мешовитиот систем (делот на кандидатите кои се избираат според мнозинска листа) релативно добри резултати може да се очекуваат при употреба на изборни квоти кои го регулираат процентот, но не и местото на кандидатите на изборната листа. Послаби ќе бидат резултатите кај мнозинскиот систем, бидејќи во интерес на партијата е да кандидира јак машки кандидат, а слаб женски, додека кај мешовитиот систем резултатите ќе зависат од големината на партиите, како и од тоа дали се работи за отворени или за затворени листи.

Бидејќи мнозинскиот изборен систем подразбира гласање за кандидати, а не за партија, непостоењето на квота во ваквиот систем, како и во мешовитиот систем (делот на кандидатите кои се избираат според мнозинска листа) ретко или воопшто не доведува до мандат за женскиот кандидат, бидејќи и партиите настапуваат со своите фаворити - кои најчесто се мажи. Истото се случува и во мнозинските изборни системи, кадешто воопшто не е можен системот на 'најдобар губитник' бидејќи во секоја изборна единица се избира само по еден кандидат. Не е можно ниту пропишување на одредени проценти и загарантирани места за жените, бидејќи кај мнозинскиот систем не е можно рангирањето однапред да се одреди.

7. ЗАКЛУЧОК

Не постои 'неутрален' изборен систем кој гласовите ги трансформира во мандати, бидејќи од тоа каков ќе биде изборниот систем зависи степенот на репрезентација на жените. Како најнаклонет систем кон женското претставување во политиката се јавува пропорционалниот систем, поради две причини: „.....бидејќи секогаш подразбира изборни единици во кои се избираат повеќе кандидати, и важноста на партијата при употреба на пропорционалните избори најчесто е голема” (Larserud and Taphorn, 2005). Она што ја отежнува имплементацијата на квотите се најчесто малите изборни единици, како и постоењето на мали политички партии и затоа мнозинскиот систем е најмалку наклонет кон присуството на жените во политиката, освен во случај кога постојат резервирани места на изборните листи само за женски кандидати. Бидејќи квотите можат да се аплицираат и при процесот на номинација на кандидатите, многу е важно жените да се избораат и во сопствените партии за место на изборните листи. Овој процес е отежнат, дури и неупотреблив кај независните

кандидати доколку не е законски регулиран, и тоа со т.н. “zipper quotas”. Сепак, за да се добијат подобри резултати од употребата на квотите, тие треба повеќе да бидат насочени кон изборните резултати, а помалку кон процесот на номинација, освен во оние држави каде што квотите базирани врз резултатите се спорни. „Во таков случај изборот е помеѓу ефективни, но контроверзни квоти од една страна, и помалку ефективни, но и помалку контроверзни квоти, од друга” (Larserud and Taphorn, 2005). Конечниот заклучок на овој труд е, дека не постои изборен систем во кој е оневозможено аплицирање на изборна квота, и таквото “оправдување” на родовата дискриминација во политиката е неприфатливо, затоа што е можно да се “дизајнира” квота дури и во системи за кои се смета дека се максимално ненаклонети кон жените.

Литература:

1. Батлер, Ц. (2002), Проблеми со родот, феминизмот и поткопувањето на идентитетот, ЕвроБалкан Пресс, 1-60
2. Ballington, J. and Karam, A. (2005), Women in Parliament: Beyond Numbers, (A Revised Edition), http://www.idea.int/publications/wip2/upload/WiP_inlay.pdf, 141-187
3. Dimitrievska, D. (2004), Quotas: The Case of Macedonia, <http://www.quotaproject.org/CS/Macedonia.pdf>
4. Докмановиќ, М. (2002), Родна рамноправност и јавна политика, Женски центар за демократија и људска права, 5-35
5. Јаќимовски, Ј. (2004), Женска парламентарна визија, Сојуз на организации на жени на Македонија, Женски родови студии
6. Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација на жената
7. Larserud, S. and Taphorn, R. (2005), Designing for Equality, Best-fit, medium-fit and non-favourable combinations of electoral systems and gender quotas, http://www.idea.int/publications/esigning_for_equality/upload/Idea_Design_low.pdf
8. Пријиќ-Самарџија, С. (2003), Програми афирмативне акције - за или против (Темелји преференцијалног третмана жена), <http://www.zinfo.hr/hrvatski/stranice/izdavastvo/kruhirusze/kir17/17afirmitivna.htm>
9. Слапшак, С. (2003), Женски икони на XX век, Темплум, 310-315
10. Службен весник на Република Македонија, број 40 од 31.03.2006 година
11. Testolin, G. (2001), Handbook from Regional Programme on Human Rights of Woman, Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law, Lund University, Handbook on National machinery to promote gender equality and action plans, 1-10
12. <http://www.izbori.gov.mk/par2002/kandidatski%20listi/kandidatski%20listi.html>